

Københavns Universitet

Katekismus og katekismus

Andersen, Peter Birkelund

Published in:
Religion

Publication date:
2017

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Document license:
[Ikke-specificeret](#)

Citation for published version (APA):
Andersen, P. B. (2017). Katekismus og katekismus: henholdsvis Luthers og Hellas Katekismus. *Religion*, (1/2017), 30-36.

Katekismus og katekismus

– henholdsvis Luthers og Hellas Katekismus¹

Af lektor Peter Birkelund Andersen

Ph.d. ansat ved Tværkulturelle og Regionale Studier, KU.

En katekismus er en bog, der sammenfatter den kristne troslære², og hvor danske lutheranere længe har kendt til Luthers lille Katekismus, så har Folkekirkens Konfirmandcenter netop udsendt en ny katekismus, som er forfattet af Hella Joof. Begge katekismer er forsøg på at bringe kristendommen i overensstemmelse med forfatterens tidsbundne udlægninger, og Hellas Katekismus afspejler nogle af de centrale udviklinger i nyere dansk kristendom. Men hvordan fornyer man overhovedet en skriftreligion, der begrunder sin lære i en række gamle hellige skrifter?

Hvor Hella Joofs nye katekismus drejer sig om kærlighed, så havde Luthers katekismus også guds frygten med, så Joofs nye katekismus frisætter de troende for synd, skyld og efterfølgende straf.

Her er Hella Joof en god og nytænkende repræsentant for flertallet af folkekirkens medlemmer i dag, sådan som vi kender dem fra statistiske undersøgelser. For efterhånden som kirkegangen er blevet mindre, og kirken har tabt kontrol med, hvad folk skal tro på, så tilvælger folk selv, hvad de tror på, og så "taler al sandsynlighed for, at religiøse elementer, som er knyttet til en ekstern autoritet og tvang, vil blive fravalgt, mens elementer, som er knyttet til individualisme og selvudfoldelse, vil blive valgt til"³.

Det betyder netop, at forestillinger om at synd, straf og helvede som en adresse, man kan havne i efter sin død, bliver mindre udbredte i befolkningen (Tabel 1). Ligeledes er der en tendens til, at man holder op med at forestille sig Gud som en personlig gud, der så kan handle og straffe, og i stedet forestiller sig Gud som en form for upersonlig kraft (Tabel 2).

Lutherjubilæum 2017

Aktuelt og nyoversat materiale

Om et kristenmenneskes frihed

Om et kristenmenneskes frihed er udkommet som trykt bog i en revideret 2. udgave. Den nye udgave indeholder bl.a. en nyoversættelse af de 95 teser fra latin. Desuden er introduktionen revideret.

Udgivelsen er en kvalificeret genvej til Luthers tænkning og den protestantiske kirkes væsentligste kendetegn.

Af Carl Frederik Wiwe

Bog 2. udgave 85 sider | Kr. 110,- | Køb 10 stk. for kr. 70,- stk.

Religionshistoriske hovedværker

Om et kristenmenneskes frihed fås også som iBog® som en del af **Religionshistoriske hovedværker**, der indeholder i alt 10 udgivelser.

Redaktion: Esben Andreasen og Søren Korshøj
Laursen | Licenspriser fra kr. 45,-

iBog® rh.systeme.dk

Se priser og licenser på shop.systeme.dk

Læs systeme.dk | Ring 70 12 11 00 | Skriv systeme@systeme.dk | Deltag lab.systeme.dk

systeme
bedre læring

Tabel 1: Tro

"Jeg tror på ..."	1981	1990	1999	2008	Total	N (svarene)	Signifikans
- Gud"	69	64	69	64	66	4267	*
- et liv efter døden"	32	34	38	36	35	4062	*
- Helvede"	9	8	10	9	9	4402	ej sig
- Paradiset	20	19	18	19	19	4238	ej sig
- Synden"	37	24	21	21	25	4176	*

% anført for interviewår

Spørgsmål: "Hvilke af følgende tror De på..."

* signifikant, dvs. bemærkelsesværdig forandring, ej sig, dvs. ikke bemærkelsesværdig forandring

(datasættet Den Danske Værdiundersøgelse)

Når man så ser, at det er Folkekirkens Konfirmandcenter, der har bedt Hella Joof om at skrive katekismen og siden udsendt den, så kan man blive overrasket. For det nybrud, Hella Joof står for, er netop en del af en teologisk kamp inden for folkekirken. Og umiddelbart ville man ikke vente, at konfirmandcenteret, der arbejder med materiale til konfirmationsforberedelsen, ville være aktiv i den kamp. Normalt lader man de voksne om at udkæmpe de teologiske kampe, og så udarbejder man lærebøgerne til de 11-12-13-14-årige bagefter.

Fronterne i folkekirken

Men først et par ord om fronterne, og her skal det skæres til, så det kommer til at dreje sig om kun to, men skrappt formulerede, forfattere, der fint illustrerer de positioner, som debatten om *Hellas Katekismus* berører. De to forfattere er valgt, fordi de så klart præsenterer skellet mellem fokus på kærlighed over for synd og skyld. De er begge to gamle universitetsundervisere med specialisering i kristendommen. Den ene

Tabel 2: Formen af gudstro

	1981	1990	1999	2008	Total
Der er en personlig Gud	27	21	25	22	23
Der er en særlig åndelig kraft	27	34	38	36	34
Jeg ved ikke hvad jeg skal tro på	24	24	19	19	21
Jeg tror ikke der er nogen form for åndelig kraft eller personlig Gud	23	23	18	24	22
I alt	100	100	100	100	100

% anført for interviewår

Spørgsmål: "Hvilke af disse udsagn kommer nærmest Deres tro?"

N (svarepersoner) = 4498, Tabellen viser en signifikant, dvs. bemærkelsesværdig udvikling

(datasættet Den Danske Værdiundersøgelse)

er Niels Grønkjær, der er præst i den grundtvigianske Vartov menighed i København, den anden er Carsten Breengaard, også præsteviet i folkekirken. Kampen mellem dem står ikke om katekismer, men om Grønkjærs bog *Den nye Gud efter fundamentalisme og ateisme* som Breengaard i bogen *Gud i klemme: Skabelse – Syndefald – Forsoning* kritiserer for at gøre op med Guds almægtighed.

I sin bog gør Grønkjær op med forestillingen om, at Gud er en ting. Det er at gøre Gud til noget konkret dennesidigt (altså en Gud som handler fysisk i verden, og som det er muligt at efterprøve videnskabeligt) - det er en barnlig forestilling, som voksne mennesker egentlig burde være forbi (vel voksede fra). Ikke desto mindre er det netop sådan en konkret gudsforestilling, som ateisterne med Richard Dawkins i spidsen angriber, "når [han] forestiller sig at der et eller andet sted eksisterer et uforanderligt væsen som engang har skabt verden."⁴ Men når voksne mennesker slet ikke tror på dette, såkaldt teistiske guds billede, så er spørgsmålet om Guds eksistens eller ikke-eksistens jo ligegyldigt; men i en mere traditionel kristen forstand kan man kritisere Grønkjær for at problematisere forestillingen om den Almægtige Gud. Det er Gud, sådan som kristne lutheranere kender ham fra den såkaldte *Apostolske Trosbekendelse*, hvor de bekender, at de: "tror på Gud Fader, den Almægtige, himlens og jordens skaber". Langt hen af vejen er det netop sådan et guds billede, som Dawkins angriber, og man må indrømme, at Grønkjær lægger distance til konsekvenserne af Guds almagt. Grønkjær bryder sig simpelt hen ikke om almagt. Som et eksempel på, hvor langt begrebet kan vildlede folk, henviser Grønkjær til "Nazisternes ideologiske kronjurist Carl Schmidt", som brugte den almagt som Gud demonstrerede i skabelsen til at legitimere diktatorens ubetingede magtudfoldelse.⁵ Det forhindrer dog ikke Grønkjær i at tro på skabelsen, men han lægger afstand til hele det håndfaste, konkrete guds begreb som nutidens teister som bl.a. Richard Dawkins først opstiller for så bagefter at skyde ned. Hvad angår synd, så ser Grønkjær ikke så meget synd som syndige handlinger, men modstiller synd til tro – og i øvrigt med citater fra Paulus, som betød så meget for Luther.⁶ På den anden side har Breengaard ret, når han understreger, at Luther, og for den sags Grundtvig, tog synd, også forstået som syndige handlinger alvorligt. For Breengaard er det selve Luther og folkekirken som en evangelisk luthersk kirke, det drejer sig om. For Grønkjær drejer det sig om at komme forbi hele den antagelse om sekularisering, som har domineret dele af det 20. århundrede, og om at finde en vej fremad for kirken og folkekirken. Så fronterne i folkekirken er kridtet skarpt op.

I Grønkjærs udlægning er det kærligheden, der er det samlende begreb for kristendommen og særlig luthersk kristendom. Gud er simpelthen kærlighed, og Gud og mennesker relaterer sig til hinanden igennem kærlighed. Jesus Kristus, Guds søn bringer Gud ind i verden, og Helligånden sikrer yderligere, at der er et jævnbyrdigt forhold mellem mennesker og Gud i gensidig kærlighed. Det betyder, at begreber som synd, skyld og den deraf afledte gudsfrygt bliver mindre vigtige i Grønkjærs teologi.

Luthers lille Katekismus og den nye Katekismus ved Hella Joof

Breengard fremhæver så de sider i det Nye Testamente, som tager fat på synd og skyld. Paulus, som Grønkjær fremhævede for hans kærlighedsteologi, har også dyds og lastekataloger. Breengard fremhæver, at: "I den nytestamentlige påskefortælling om synd og død heles bruddet mellem Gud og mennesket ved den gode Guds tilgivelse af *syndere*".⁷

Breengard har som sagt historisk set ret, når han understreger, at Luther, og for den sags Grundtvig, tog synd, også forstået som syndige handlinger alvorlig. For Breengard er det selve Luther og folkekirken som en evangelisk luthersk kirke, der er truet. For Grønkjær drejer det sig om at komme forbi hele den antagelse om sekularisering, som har domineret dele af det 20. århundrede, og om at finde en vej fremad for kirken og folkekirken. Grønkjær og Breengaards bøger kan tjene til baggrund for at forstå meget af den debat, der har været af *Hellas Katekismus*. Her har striden nemlig stået om det er kærlighedsbudskabet eller synds-, straf- og tilgivelsesbudskabet, der står centralt i Luthersk kristendom.

De to katekismer

Genren, en katekismus, skal forstås som en sammenfatning af det kristne budskab og der findes i kristendommens historie en række katekismer. Hella Joof har forfattet sin efter Luthers forbillede. Ligesom ham gennemgår hun *De ti Bud*, *Trosbekendelsen* og

Fadervor som hun, som Luther, citerer linje for linje. Luther har et: "Hvad vil det sige" og et "svar"; Joof har det kortere og sprogligt lettere: "Det vil sige". Luther indleder hver af sine fortolkninger af *De ti Bud* med et "Vi skal frygte og elske gud;" Joof har forskudt mønstret til kærlighed og tilgivelse. "Du må ikke have andre Guder" indledes med et: "Det største af alt er kærligheden"; og hvor Joof overhovedet har en chance for at indsætte kærligheden som overskrift, gør hun det. For så vidt med lige så god eller lige så ringe begrundelse som Luther, men altså nu kærligheden. Forskydningen er klar i *Trosbekendelsen*. Hvor Luther udlægger "Jeg tror på Gud Fader, den Almægtige, himlens og jordens skaber"; som et: "Jeg tror at Gud har skabt mig"; så udlægger Joof det: "Jeg tror på den uendelige kærlighed, som går over min forstand. Det, der har skabt mig, som jeg er en elsket del af. ...". Her er det kærligheden, der er i højsædet, og skabelsen er blevet upersonliggjort, selvom jeg "er en elsket del af" det der har skabt mig". Joof står her en som repræsentant for en teologisk udvikling, som rigtig mange nutidige ældre og unge lutheranere kan forstå. Strategisk har Folkekirkens Konfirmandcenter utvivlsomt ramt de unge konfirmanders religion langt bedre end en stærkere bogstavtro ville have gjort det.

Og nu er bogstavtro jo så meget. Luther gjorde i sin gudstjeneste op med den katolske gudstjeneste, der er bygget op omkring forventningen om dommedag. Lutheranere, der ikke har været til en katolsk gudstjeneste, kan gå hen og lytte hvor som helst i landet; den katolske gudstjeneste har stadig det samme format som på Luthers tid – nu bare på dansk og efterfulgt af en prædiken.

Ligesom i gudstjenesten forsvandt dommedag helt i Luthers katekismus. *Trosbekendelsen* har, at Jesus Kristus "skal komme [tilbage fra Himlen] og dømme levende og døde" I Luthers udlægning blev det til, at den bekendende "skal tilhøre ham [Jesus Kristus] og leve under ham i hans rige og tjene ham i evig retfærdighed, salighed og uskyld, ligesom han er opstået fra døden, lever og regerer i evighed. Det er vist og sandt". (Den gældende katolske katekismus udbygger anderledes konkret dommedagsforventningen. Hvilket jo ikke forhindrer danske katolikker i at tænke forskelligt, men det er en anden historie).

I dagens tro blandt flertallet af medlemmerne af folkekirken er Joofs kærlighedsbudskab vel blot et skridt videre fra Luthers opgør med katolsk dommedagstro.

For katolicismen har traditionen gennem meget af kirkens historie spillet en stor rolle. Luther brød med traditionen ved at gribe tilbage til Bibelen, og dagens lutheranere står så med problemet om, hvordan man kan videreudvikle og ændre evangelisk lutherske trosforestillinger uden at komme i konflikt med Bibelen og altså Luther.

Det spændende ved katekismerne og debatten om ateisme, fundamentalisme og alle mellempositionerne er, at vigtige positioner i folkekirken udfoldes og argumenteres.

Det drejer sig om religionernes, her de lutherske kirkers, kamp for at give svar på tidens skiftende spørgsmål og stadig at kunne bevæge mennesker til at tro. Religions-sociologen har selvfølgelig tilføjelsen ”- og handle” til tro. Der er ikke tvivl om, at både Grønkjær og Breengaard tænker handling med i deres udlægninger, men her skal der kun henvises til Joof. Hun udlægger det fjerde bud: ”Ær din far og mor” som et: ”Tilgiv dine forældre. De gjorde det så godt de kunne. De var også små børn engang med store knæ og bange øjne. Du får selv brug for tilgivelse, når du en dag bliver mødt af dine egne børns vrede”.

Sammenfatning

Det er velkendt, at Hella Joof har velgennemtænkte teologiske overvejelser, og hun har tidligere kommenteret på *De ti Bud*, og det er formodentligt fordi Folkekirkens Konfirmandcenter så, at hendes kommentar kunne have gennemslagskraft blandt tidens konfirmander, at centret har bedt hende om at skrive katekismen. Men med det initiativ understøtter centeret også den side af folkekirkelig teologi, der bekymrer sig mere om et kærlighedsbudskab end om synd og guds frygt. Det har i den sidste del af september 2016 udløst en debat i *Kristeligt Dagblad*, hvis læsere bekymrer sig for en fastholden af kristendommen og den form den fastholdes i. Det er derfor vigtigt at bemærke sig, at Folkekirkens Konfirmationscenter som lederen Finn Andsbjerg Larsen udtrykker det, skelner mellem proklamerende og dialogisk konfirmationsforberedelse. Man kan, når man læser *Hellas Katekismus* tro, at centret ønsker et nyt proklamerende budskab, der fastslår, hvad konfirmanderne skal tro, men det er ikke tilfældet. Der er også udarbejdet arbejdsplaner som lægger op til, at konfirmanderne arbejder med Luthers Katekismus, så de på dialogisk måde kan komme frem til, hvad de selv tror på. Centeret er her helt på linje med megen anden nyere pædagogik, men netop det dialogiske kan i sig selv være en anstødssten for den del af folkekirkens medlemmer, der fremhæver Guds almægtighed og hans evne til at straffe.

Tager man et skridt tilbage og ser på debatten om *Hellas Katekismus* med lidt distance til positionerne i debatten, så har Joofs teologi langt støtte gennemslagskraft i befolkningen end forestillingen om den almægtige og straffende Gud, så hendes tekst vil for dem være en langt mere tiltalende indføring i trosbekendelsen end Luthers ældre tekst. Skarpt læsende konfirmander vil møde samme slags problem, som de mødte i *Luthers Katekismus*, nemlig at der ikke er en helt og simpel overgang fra teksterne i *De ti Bud*, *Trosbekendelsen* og *Fadervor* til fortolkningen, men Joofs fortolkning vil for flertallets vedkommende i langt højere grad flugte med deres egen religiøsitet. Så *Hellas Katekismus* kan åbne teksterne for dem på nye og tidssvarende måder.

Referencer:

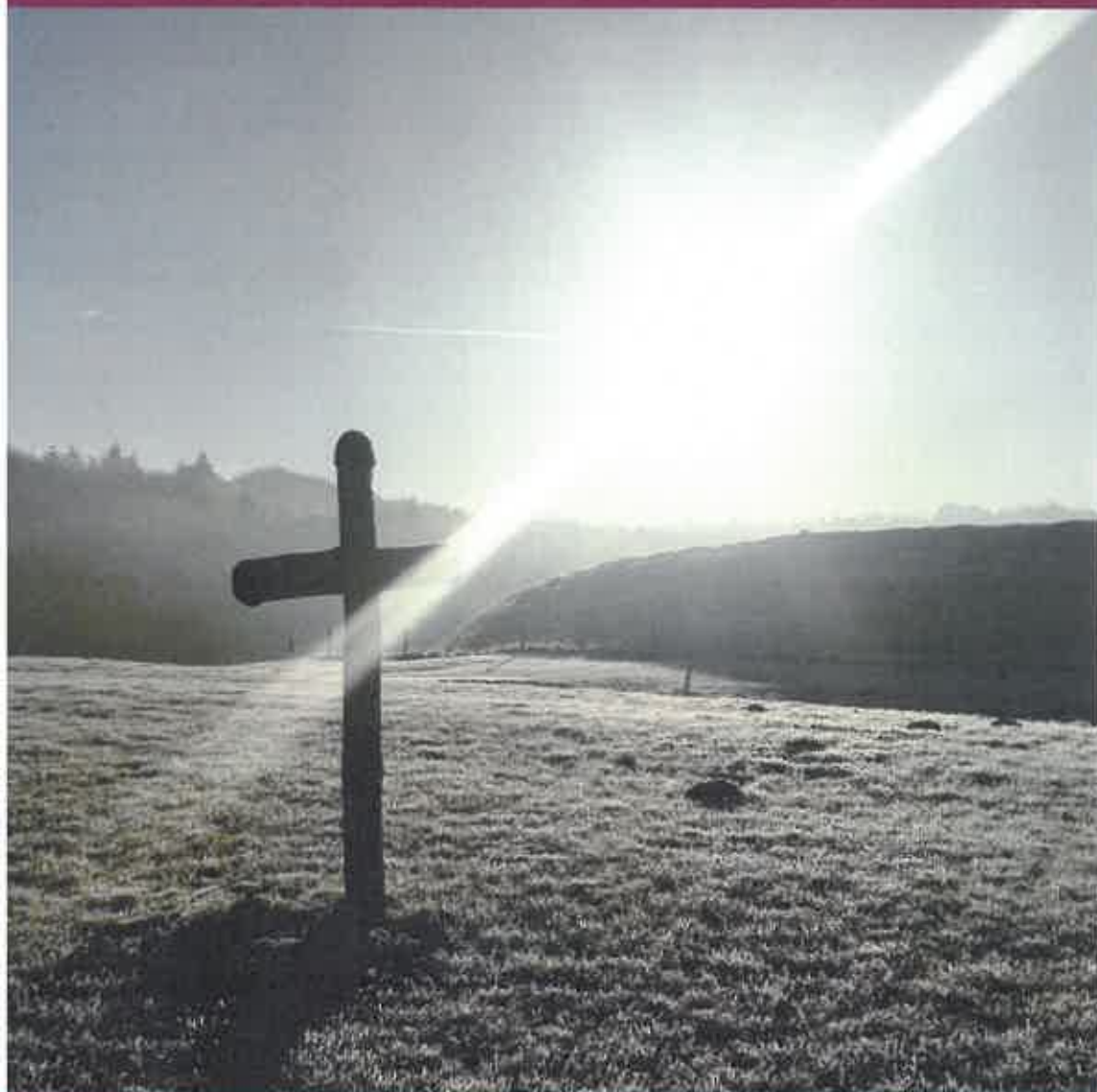
- Andersen, Peter B. 2016: "Hella Joofs Katekismus skaber strid i folkekirken", <http://videnskab.dk/kultur-samfund/hella-joofs-katekismus-skaber-strid-i-folkekirken>
- Andersen, Peter B. & Peter Lúchau 2011: "Individualisering og aftraditionalisering af danskernes religiøse værdier", red. Peter Gundelach, i: *Små og Store Forandringer. Danskernes Værdier siden 1981*, København: Hans Reitzels Forlag. [Ref: (Andersen & Lúchau 2011:79).]
- Breengård, Carsten 2015: *Gud i Klemme: Skabelse – Syndefald – Forsoning*, København: Kristeligt Dagblads Forlag.
- Grønkjær, Niels 2010: *Den nye Gud efter fundamentalisme og ateisme*, Frederiksberg: Anis.
- Joof, Hella 2016, september: *Hellas Katekismus. En udgivelse om kristendom – til debat og samtale*, Bjerringbro: Folkekirken Konfirmandcenter. http://www.konfirmandcenter.dk/fileadmin/filer/PDF_filer/Hellas_katekismus_2016.pdf
- *Katolsk katekismus*: 1997 Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano; 2006 Katolsk Forlag og Ansgarstiftelsens Forlag. <http://katolskkk.s11.eatj.com/exist/cathdb/cathdb.xql?func=lookupid&lookupid=CCC.PRO0001&work=CCC>
- *Luthers lille Katekismus*, her citeret efter den korte udgave i *Den danske Salmebog*, en fuld tekst findes i: *Luthers Lille Katekismus 1529 (1953-udgave)*, danmarkshistorien.dk Aarhus Universitet. <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/luthers-lille-katekismus-1529-1953-udgave/>

Noter

- 1 En tidligere mere populær, men også mere elevvenlig udgave af denne artikel, har været udgivet på videnskab.dk (Andersen 2016).
- 2 Jf. Den Danske Ordbog (DDO), ordnet.dk.
- 3 Andersen & Lúchau 2011:79.
- 4 Grønkjær 2010:27.
- 5 Grønkjær 2010:67 & 69.
- 6 Grønkjær 2010: 208 f.
- 7 (kursiv hos) Breengård 2015:158.

Religion

Tidsskrift for Religionslærerforeningen for Gymnasiet og HF

2017 · NR. 1 · MARTS

WWW.RELIGIONSLÆRERFORENING.DK

RELIGIONSLÆRERFORENINGEN
FOR GYMNASIET OG HF

ISSN 0108-4488 (trykt udg.)
n 2246-6223 (online)

2

